

Державна служба України з надзвичайних ситуацій
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Навчально-науковий інститут психології та соціального захисту

ОСОБИСТІТЬ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Матеріали
XI Всеукраїнської науково-практичної конференції

м. Львів, 24 травня 2024 р.

Львів – 2024

Рекомендовано до друку вченою радою Навчально-наукового інституту психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності 25 квітня 2024 року, протокол № 5.

Рецензенти:

Жигайло Наталія Ігорівна – доктор психологічних наук, професор;
Діденко Олександр Васильович – доктор педагогічних наук, професор.

Особистість в екстремальних умовах: матеріали XI Всеукраїнської науково-практичної конференції (24 травня 2024 р., м. Львів).
Львів, 2024. 244 с.

Редакційна колегія:

доктор психологічних наук, доцент **Сірко Р. І.**;
доктор педагогічних наук, професор **Литвин А. В.**;
доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник **Руденко Л. А.**;
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник **Вдович С. М.** (упорядник);
кандидат психологічних наук, доцент **Стельмах О. В.**;
кандидат психологічних наук, доцент **Яремко Р. Я.**

У збірнику матеріалів науково-практичної конференції розглядаються психологічні особливості професійної діяльності фахівців ризиконебезпечних професій в умовах війни; психолого-педагогічні аспекти підготовки фахівців до професійно-екстремальної діяльності; сучасний стан і перспективи психологічної реабілітації особистості в умовах воєнного стану; міждисциплінарні гуманітарні аспекти підготовки та діяльності особистості в екстремальних умовах.

Для науковців у галузі психології та педагогіки, психологів-практиків і педагогів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, аспірантів, ад'юнктів, докторантів.

Матеріали подано в авторській редакції.

© Львівський державний університет
безпеки життєдіяльності, 2024
© Автори, 2024

Зміст

Розділ 1

Психологічні особливості професійної діяльності фахівців ризиконебезпечних професій в умовах війни

Анатолій Сичевський, Олександр Салата

Психологічний захист населення: співпраця психологів ДСНС та поліції 9

Михайло Козяр, Ігор Коваль

Професійна діяльність рятувальників у службово-бойових умовах ризику 12

Людмила П'янківська

Життестійкість особистості в умовах війни 15

Андрій Романишин, Алла Неурова

Моральний дух воїнів як головна зброя війни 20

Олексій Гук, Андрій Литвин

Вплив особистісно-професійних якостей військовослужбовців на здатність виконувати службово-бойові завдання 24

Лілія Тютюнник

Особливості функціонування мисленнєвої сфери військовослужбовців у бойових умовах 28

Оксана Ткачик, Павло Пастухов

Особливості психологічної підготовки військовослужбовців до бойових дій 32

Назарій Коцур

Резильєнтність як складова інтелекту 36

Інга Степанюк

Психологічні особливості поведінкових стратегій подолання стресу у військовослужбовців Збройних сил України в умовах воєнного стану 39

Інеш Нагайська

Психологічні особливості стресостійкості майбутніх психологів в умовах воєнного стану 41

Ірина Тимчук

Підтримка психологічного здоров'я рятувальників як невід'ємна складова ризико-орієнтованого підходу до організації рятувальних робіт

44

Розділ 2

Психолого-педагогічні аспекти підготовки фахівців до професійно-екстремальної діяльності

Лариса Руденко, Наталія Іванишин

Професійна іншомовна підготовка фахівців цивільного захисту в Естонській академії наук безпеки

48

Андрій Цюприк

Особливості професійної соціалізації особистості в умовах соціальних змін

50

Таїсія Тертична, Алла Коломієць

Життєстійкість як структурна складов емоційної культури майбутнього вчителя в екстремальних умовах сучасності

53

Юрій Вінтюк

Фільмотренінг у підготовці фахівців до здійснення діяльності в екстремальних умовах

57

Емілія Костишин, Анна Іванів

Соціальне підприємництво як інструмент професійної адаптації ветеранів та ветеранок у цивільне життя

61

Оксана Трусевич

Роль педагогічних працівників як «фахівців екстремальної психології» в умовах війни

64

Ірина Зошій

Психологічні аспекти професійної компетентності фахівців в умовах воєнного стану

68

Лілія Пилипенко

Компетентнісний підхід у контексті професійної підготовки психологів оперативно-рятувальної служби цивільного захисту..

72

<i>Костянтин Треф'як</i> Стресостійкість як необхідна професійна як властивість психологів-психотерапевтів	74
<i>Христина Навитка</i> Менторство та наставництво як стратегії формування навичок міжсуб'єктної взаємодії у майбутніх соціальних працівників	77
<i>Катерина Ханяк</i> Вплив емоційної стійкості на трудову мотивацію	80
<i>Андрій Варваров</i> Аналіз методів розвитку професійної мотивації пожежних-рятувальників	83

Розділ 3

Сучасний стан і перспективи психологічної реабілітації особистості в умовах воєнного стану

<i>Monika Alamdar-Niemann</i> Gender-Sensitive Methods of Empowerment in Crisis Situations	86
<i>Євген Потапчук, Наталія Потапчук, Дарія Карпова</i> Відновлення та збереження психічного здоров'я комбатантів як психологічна проблема	89
<i>Зоряна Кісіль</i> До питання аналізу птср та його впливу на особистість на фоні повномасштабної війни в країні	93
<i>Роксолана Сірко, Володимир Слободяник</i> Психологічні особливості людей, які перебували у полоні	95
<i>Ліна Перелигіна, Юлія Шевелева</i> До питання психічного здоров'я майбутніх психологів оперативно-рятувальної служби	98
<i>Олексій Косолапов, Валентин Кердивар</i> Психологічна підтримка дітей, батьки яких перебувають у полоні	100
<i>Микола Фомич, Людмила Мохнар</i> Особливості надання екстреної психологічної допомоги постраждалим в умовах війни (на прикладі роботи психологів ДСНС у м. Кременчук та м. Умань)	104

<i>Оксана Стельмах</i>	
Сутність поняття «посттравматичний стресовий розлад»	109
<i>Юрій Вінтюк</i>	
Фільмотерапія у реабілітації осіб, що здійснюють діяльність в екстремальних умовах	112
<i>Світлана Вдович, Даріна Семенцова</i>	
Психологічні проблеми осіб, які пережили окупацію	116
<i>Маріанна Компанович</i>	
Етичні аспекти в супервізійних стосунках	120
<i>Ксенія Березяк</i>	
Застосування концепту інтегративної методики Ганни Елізабет Шуман для роботи з психічною травмою	124
<i>Тетяна Чередниченко</i>	
Психологічний стрес: сутність і механізми подолання.....	130
<i>Юлія Балебрух</i>	
Образні метафори в психотерапії травми	133
<i>Павло Завалко</i>	
Питання соціальної та професійної компетентності майбутніх фахівців з психологічної реабілітації	136
<i>Юлія Кулик</i>	
Негативні автоматичні думки в осіб із проявами депресії під час воєнного стану	139
<i>Ірина Тимчук</i>	
Особливості посттравматичного стресового розладу в умовах воєнного стану	142
<i>Юлія Кагуй</i>	
Психотравма як наслідок зумовленого війною стресу	144

Розділ 4

Міждисциплінарні гуманітарні аспекти підготовки та діяльності особистості в екстремальних умовах

<i>Віталій Литвин, Володимир Бобко, Андрій Литвин</i>	
Психологічні проблеми використання ікт у професійній освіті	149

<i>Галина Брославська</i> Психічний стан учасників освітнього процесу небезпечних зон проживання	153
<i>Ліліана Кудрик</i> Розвиток емоційного інтелекту особистості засобами культурно-дозвіллевої діяльності	158
<i>Роман Яремко, Каріна Дида</i> Психологічні особливості деструктивної поведінки у підлітковому віці	163
<i>Олег Лозинський, Тетяна Конівіцька</i> Міжкафедральна лабораторія соціально-психологічної реабілітації в умовах війни	166
<i>Марія Козігора, Сергій Марчук</i> Психологічна стійкість педагога в умовах війни	170
<i>Юрій Кухта, Андрій Литвин</i> Організація дуальної форми здобуття професійної освіти	173
<i>Ольга Лозинська</i> Гумор – «ментальна броня» у військовому конфлікті	177
<i>Марія Навитка</i> Глобальні виклики та місцеві рішення у формуванні компетентностей іт-спеціалістів	182
<i>Галина Брезіцька</i> Особливості професійної підготовки майбутніх кухарів в умовах воєнного стану	186
<i>Вікторія Боднарчук</i> Студія акторської майстерності як осередок розвитку національно-патріотичної свідомості молоді в умовах війни	191
<i>Орест Вачков</i> Застосування теорії внутрішньогрупової ідентичності Г. Олпорта для подолання соціальних упереджень до учасників активного дозвілля	194
<i>Олена Петринич</i> Адаптація як перший досвід соціалізації та її ускладнення віковою кризою	198

<i>Світлана Шевцова</i>	
Чинники суїцидальної поведінки студентів у сучасному суспільстві	202
<i>Олеся Думанська, Ольга Луцишин</i>	
Фізичні, психологічні та соціальні ризики соціальних працівників..	206
<i>Анастасія Михайлецька, Роман Яремко</i>	
Статеве виховання як елемент розвитку особистості підлітка	208
<i>Роксолана Лачин</i>	
Вплив соціальних мереж на психічне здоров'я людини	210
<i>Анастасія Метьюлкіна</i>	
Психологічні аспекти процесу прийняття рішень в умовах невизначеності та ризику	214
<i>Роксолана Лачин</i>	
Теоретичне та емпіричне дослідження впливу стилю батьківського виховання на формування самооцінки підлітків	216
<i>Анжела Фітьо, Максим Шмега</i>	
Чинники професійних ризиків для працівників соціальної сфери	220
<i>Марта Стек</i>	
Психологічні особливості задоволеності життям здобувачів вищої освіти в умовах воєнного часу	224
<i>Наші автори</i>	235
<i>Інформація про наукових керівників</i>	243

Відповідно до визначення проблемних питань, реалізація Концепції Державної цільової програми із збереження психічного здоров'я та психосоціальної підтримки потребує здійснення організаційно-правових заходів, пов'язаних із проведенням цілеспрямованих та скоординованих дій з боку органів державного управління, виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, недержавних установ та громадських організацій, а в загальнодержавному масштабі повинна забезпечити лікувальну, соціальну та економічну ефективність.

УДК 159.9.072.4

*Роксолана Сірко, м. Львів
Володимир Слободяник, м. Львів*

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЛЮДЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЛИ У ПОЛОНІ

*Мир став для нього чужим, саме так,
і в цьому його правда. Як же йому з цим жити?» |
(Жанна Бенамер, «Заручники душі»)*

Війна в Україні, яка триває вже понад десять років, особливо її гостра фаза з 24 лютого 2022 року, поставила нові виклики перед суспільством: дезадаптація осіб з травматичним досвідом окупації, збільшення вимушених переселенців та їх важка адаптація до нових умов, пристосування людей з ампутаціями кінцівок до життєвих реалій, тощо. І однією з найбільш важливих проблем є реабілітація військовослужбовців, які перебували у полоні.

Як зазначається в Українській малій енциклопедії за редакцією Є. Онацького, «Полонені – вояки або взагалі люди, захоплені ворогом та утримувані в полоні» [2, с. 1425]. Термін «табір військовополонених» почав вживатися у період Першої світової війни. Дослідники розглядають порушення психіки, які виникають в осіб із вимушеною ізоляцією. Так, А. Вішер ввів поняття «психоз колючого дроту», тобто особливий душевний стан в осіб, які пройшли полон, що характеризується нудьгою, сплутаністю свідомості, амнезією, апатією. Д. Герман вказує на присутність у колишніх військовополонених «комплексу травми», тобто страху повторення, що спричиняє прогресування пост-

травматичного стресового розладу [1]. В. Франкл, який перебував у німецькому концтаборі, виділяє декілька феноменів психіки, які виникають після звільнення з полону: гіркота та розчарування, коли виникає запитання «за що це мені?». Саме В. Франкл є засновником логотерапії та у своїй праці «Людина в пошуках справжнього сенсу» зазначає: «в світі не існує більш дієвої допомоги для виживання навіть у найжахливіших умовах, ніж знання, що твоє життя має сенс» [3]. О. Хміляр описує феномен «ілюзії порятунку», тобто очікування, що все буде добре, що спочатку допомагає справлятися зі страхом та невизначеністю майбутнього [4]. Ю. Широбоков виділяє стадії полону, такі як: стадія захоплення у полон та транспортування до місця постійного утримання, стадія першого допиту, стадія безпосереднього утримання у полоні, стадія обміну полоненими та повернення додому [5].

З метою розробки заходів корекції нами проведене емпіричне дослідження щодо встановлення актуальних психічних станів людей, котрі перебували в полоні. У дослідженні взяли участь 28 колишніх військовополонених, що були звільнені з військового полону впродовж липня 2022 – травня 2023 рр., а саме: 2 осіб – військовослужбовці Збройних сил України та 26 осіб – військовослужбовці Національної Гвардії України; з них – 25 чоловіків та 3 жінки.

Нами розроблена анкета попереднього збору даних, де були такі питання:

Ім'я або позивний

Стать

Вік

Військовий досвід

Військова спеціальність

Термін перебування у полоні

Чи були присутні тортури під час перебування у полоні?

Чи було сексуальне насильство під час перебування в полоні?

Чи були суїцидальні думки під час перебування у полоні?

Чи змінилось ставлення до життя після повернення з полону?

Згідно з отриманими результатами, 28 осіб (тобто всі 100%) піддавалися фізичним та психологічним тортурам під час полону; 1 особа (3,6%) вказала на сексуальне насильство; 15 військовослужбовців (53,4%, тобто кожен другий) мали суїцидальні думки.

Згідно з результатами діагностики за методикою «Коротка шкала тривоги, депресії та ПТСР», спостерігаємо той факт, що лише в 7 осіб (25%) визначається низький рівень сприйняття травматичної ситуації,

при цьому до їх числа належать лише чоловіки у віковій категорії з 22 до 33 років із різним військовим досвідом і терміном перебування в полоні. А у 18 осіб, які складають 64,3%, виявлено середній рівень травматизації. На нашу думку, на це впливають такі фактори, як особистісні особливості, підтримка оточуючих, досвід життя та реакція на травму. Високий рівень проявів реакції на травматичний досвід був виявлений у 3 (10,7%) колишніх військовополонених, серед яких одна жінка, в анкеті якої було зазначено сексуальне насильство. Ці особи відчують надзвичайний рівень стресу, тривоги, страху чи інших емоційних та психічних труднощів, пов'язаних із перебуванням у полоні.

За результатами методики «Шкала оцінки впливу травматичної події» діагностуються такі емоційні реакції: кожен третій респондент вказує на «вторгнення» (28,6%), майже всі опитувані характеризуються реакцією «уникнення» (високий – 42,9% та підвищений – 50%), а дві третини колишніх військовополонених вказують на «фізіологічне збудження» (підвищений – 32,1%, високий – 53,6%). Отже, приблизно половина вивільнених із полону військовослужбовців виявили високу ймовірність розвитку посттравматичного стресового розладу.

За допомогою методики «Виявлення схильності до суїцидальних реакцій: СР-45 та СР-10 (П. І. Юнацкевіч) виявлено середній (42,9%), вище середнього (14,3%) та високий (7,1%) рівні ризиків, пов'язаних із суїцидальною тематикою. Тобто суїцидальні реакції, свідомі чи неусвідомлені, більшою чи меншою мірою присутні майже у всіх колишніх військовополонених.

Кореляційний аналіз показав такі значущі зв'язки: тривалість полону тісно пов'язана з ризиком виникнення у військовослужбовця суїцидальних думок ($r=0,47$, $p\leq 0,05$); суїцидальні думки в полоні тісно пов'язані з неуважністю, поганим зосередженням уваги ($r=0,43$, $p\leq 0,05$) та флешбеками ($r=0,48$, $p\leq 0,05$). Цікавим є той факт, що виявлено обернений кореляційний зв'язок суїцидальних думок у полоні та фізичної агресії ($r=-0,45$, $p\leq 0,05$). Якщо смерть – це єдиний вихід, то людина не бачить, заради чого їй варто жити, тому колишні військовополонені з такою проблематикою просто не бачать сенсу боротися далі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Герман Дж. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильництва – від знущань у сім'ї до політичного терору. Перекл. З англ. Оксана Лизак. Львів: Видавництво Старого Лева. 2022. 424 с.

2. Онацький Є. Д. Українська мала енциклопедія: у 8 т., 16 кн. Накладом Адміністрації УАПЦ в Аргентині. Буенос-Айрес, 1963. Т. 6, кн. XI: Літери Пере – По. С. 1425.
3. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2022. 159 с.
4. Хміляр О. Психологія життя військовослужбовця після полону. Психологія особистості. Габітус. Вип. 38. 2022. С. 128–135.
5. Ширококов М. Теоретичні та прикладні аспекти психології військового полону. Харків. Нац. ун-т. Повітряних Сил ім. Івана Кожедуба. Харків, 2020. 475 с.

УДК 378.016:159.9-057.86

Ліна Перелигіна, м. Харків
Юлія Шевелєва, м. Львів

ДО ПИТАННЯ ПСИХІЧНОГО ЗДОРОВ'Я МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ОПЕРАТИВНО-РЯТУВАЛЬНОЇ СЛУЖБИ

В умовах сьогодення, де збільшується кількість надзвичайних ситуацій як соціально-політичного, так і природного характеру, особливої ваги набувають питання збереження психічного здоров'я працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій.

Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) визначає здоров'я як стан повного фізичного, душевного і соціального благополуччя, а не тільки як відсутність хвороб і фізичних дефектів, а психічне здоров'я розглядається не лише як відсутність психічного розладу, а як стан благополуччя, при якому кожна людина може реалізувати свій власний потенціал, впоратися з життєвими стресами, продуктивно та плідно працювати, а також робити внесок у життя своєї спільноти. ВООЗ виділяються також критерії психічного здоров'я, до яких відносяться: усвідомлення своєї ідентичності; критичність до себе; відповідність психічних реакцій соціальним ситуаціям; здатність керувати, планувати та змінювати свою поведінку в залежності від життєвих ситуацій [2].

У словнику практичного психолога С.Ю.Головіна психічне здоров'я розглядається як «стан душевного благополуччя, який характеризується відсутністю хворобливих психічних проявів і забезпечує адекватну умовам дійсності регуляцію поведінки та діяльності». До основних критеріїв психічного здоров'я він відносить: відповідність характеру